

MILENA GALVASOVA

K ROZVOJI OSOBNOSTI

Zkoumáme-li otázky rozvoje osobnosti, je třeba si uvědomit, že nemůžeme zkoumat odtrženě od všech dalších problémů budování komunismu. Zvláště výrazně nám vystupuje do popředí otázka vědeckého řízení.

Vědecké řízení společnosti je především řízením lidí, přičemž nejdůležitější je řízení lidí a vztahů, do kterých vstupují v procesu výroby materiálních statků. Znamená to především účelně určit společenskou roli každého člověka a vytvořit soustavu norem zajišťujících dodržování této role.

Má-li vědecké řízení za socialismu skutečně plnit svoji funkci, je nutno důsledně uplatňovat všechny zákonitosti marxismu-leninismu, tedy i zákonitost dialektického působení objektivního a subjektivního. Musíme především vycházet ze základních tezí historického materialismu, vymezujících úlohu subjektu v dějinách. Tím jsou pak dány i obecné zákonitosti rozvoje tohoto subjektu i jeho historická omezenost.

Jádrem subjektivního faktoru musí být dělnická třída, která jako jediná se vzhledem ke svému ekonomickému postavení osvobozuje od všech iluzí, protože objektivní vývoj společnosti je v souladu s jejími zájmy a cíli. Vede k jejich uskutečnění. Dělnická třída, aby se osvobodila, musí realizovat proces přechodu od třídní společnosti k beztřídní; musí realizovat proces osvobození všeho lidstva. A tento cíl dělnické třídy je v souladu s objektivními tendencemi vývoje lidstva, ztotožňuje se s objektivními zákonitostmi.

V procesu poznávání objektivních zákonitostí sehrává rozhodující roli předvoj dělnické třídy — komunistická strana. Základem její existence i veškeré činnosti je m-l teorie, tedy věda o objektivních zákonitostech vývoje světa. Komunistická strana uvědoměle tuto teorii rozvíjí a v jejím duchu řídí činnosti nejenom dělnické třídy, ale i všech pracujících.

Konečně musíme do subjektivního faktoru zahrnout i všechny ostatní pracující, protože v podmínkách socialismu se poprvé v dějinách stává práce lidových mas uvědomělou tvorbou, projevem nového vztahu k práci pro sebe a pro společnost. Poprvé v dějinách je vytvořen předpoklad pro objektivní sjednocení celospolečenských zájmů se zájmy skupinovými a individuálními. Všechny lidé se stávají pánem ekonomického, politického i duchovního života.

V této práci bychom se z celé široké škály problematiky vědeckého

řízení zaměřili na jeden z dílčích problémů a to na otázky formování osobnosti. Otázky formování osobnosti, požadavky kladené na socialistickou osobnost, sehrávají rozhodující roli při řešení celého komplexu problematiky dalšího rozvoje subjektivního faktoru. Bez správného a komplexního vymezení problematiky rozvoje osobnosti není ani možno řešit otázky spojené s rostoucí rolí subjektivního faktoru.

Při vymezování charakteru osobnosti, požadavků kladených na novou socialistickou osobnost je nutno důsledně vycházet z podstaty člověka. Každý jedinec je spojen se společností. Už při narození se ocitá v určitých podmínkách, které byly vytvořeny před jeho příchodem na svět. A i když začíná jednat jako aktivní osobnost, toto spojení se společností nemizí — člověk je členem určité sociální skupiny, přijímá určitou ideologii, morálku, je člen určitého národa, má svůj rodný jazyk, přijímá určité kulturní hodnoty. Každý člověk žije v určité konkrétní společnosti, musí dodržovat její zákony.

Život člověka tak od počátku probíhá v těsném spojení s jinými lidmi, s kolektivem, se společností, s níž je spojen rozmanitými vztahy. Ekonomické, sociálně politické, kulturní a životní podmínky, ideologický život a psychologická atmosféra tvoří prostředí člověka v širokém slova smyslu. Determinaci vlivu prostředí na život člověka musíme zkoumat v průřezu materiálních podmínek, duchovních hodnot a dané politické organizace. Celá tato sféra podmiňuje osvojování sociálních zkušeností člověkem, vytváří jeho soustavy vlastností, určitý způsob chování. Tuto zkušenost shrnul již Karel Marx do závěru, že „... lidská podstata není nějaké abstraktum, vlastní jednotlivému individuu. Ve své skutečnosti je to souhrn společenských vztahů.“¹ Jinými slovy, podstata člověka spočívá v podstatě těch společenských jevů, které si osvojuje v procesu své životní aktivity.

Je třeba mít na zřeteli, že v celé soustavě faktorů, které ovlivňují rozvoj osobnosti člověka, má zvláštní a určující roli vlastnictví výrobních prostředků. Vlastnictví výrobních prostředků rozhodující měrou určuje a ovlivňuje nejen vztah lidí k práci, ale i postavení v organizaci práce, příslušnost člověka k určité společenské třídě či sociální skupině a zprostředkovaně i uvědomění a chování člověka.

Na základě společenského vlastnictví výrobních prostředků za socialismu se subjektem vlastnictví stává socialistický stát jako představitel společnosti a produkt práce náleží všem členům společnosti. Cílem výroby se stává uspokojování potřeb všech, tedy každého jednotlivce; materiální i duchovní hodnoty jsou využívány v zájmu celé společnosti, společnost bere na sebe péči o rozvoj vzdělání, ochranu zdraví, o sociální zabezpečení.

Na tomto základě dochází k výrazným kvalitativním změnám při formování osobnosti. Význam osobnosti vykořisťovatelské společnosti je vždy spojen s vlastnictvím výrobních prostředků a tedy s majetkovým postavením ve společnosti a osobní vlastnosti člověka nehrají rozhodující roli. Naopak za socialismu je hodnota osobnosti určována jejími osobními vlastnostmi, v rozhodující míře závisí na vlastních kvalitách a aktivitě.

Na základě ekonomických změn dochází i ke změnám v oblasti třídně

¹ Marx, Karel, Engels, Bedřich, Spisy 3, Praha 1958, str. 18.

sociální struktury. Antagonistické vztahy jsou nahrazeny neantagonistickými, vedle dělnické třídy se formuje i nová třída družstevního rolnictva, sociální skupiny inteligence a zaměstnanců dostávají nový charakter. Postupně jsou vytvářeny podmínky pro stírání třídních a sociálních rozdílů vůbec, dochází ke sblížování tříd a sociálních skupin.

Změna třídně sociální struktury a nové postavení dělnické třídy, družstevního rolnictva a inteligence za socialismu nachází své dovršení v integraci zájmů. Nastolením společenského vlastnictví výrobních prostředků vzniká určitá jednota postavení dělníků, družstevních rolníků a inteligence v soustavě společenské výroby a tím i jednota jejich ekonomických, sociálních, politických a dalších potřeb, jednota prostředků jejich uspokojování a tedy i jednota základních zájmů. Takovými zájmy jsou např. zainteresovanost na výstavbě komunistické společnosti, násobení společenského vlastnictví, rozvoj socialistické výroby, upevňování socialistického státu, jeho právního řádu, růst hmotného blahobytu, růst kultury lidu, ochrana vymožeností socialismu, upevnění míru aj.

Na základě ekonomických změn dochází i ke vzniku nové — socialistické demokracie. Socialistická demokracie, která je založena na společenském vlastnictví výrobních prostředků, umožňuje poprvé v dějinách lidské společnosti faktickou možnost využití demokratických práv a svobod. Socialistická demokracie pro svůj další rozvoj potřebuje stále větší a větší podíl pracujících na řízení, správě a kontrole společenských záležitostí. Jaké vyplývají z této skutečnosti charakteristické zvláštnosti postavení pracujících a jak tyto zvláštnosti předurčují činnost osobnosti v politické sféře?

Na základě sociálně ekonomických práv se vytváří celá soustava politických práv a svobod osobnosti. Činnost osobnosti, která směřuje pro blaho společnosti, k rozvoji socialismu, k ochraně práv občanů, je plně podporována státem a probíhá v podmínkách úplné svobody.

Základní odlišnost socialistické demokracie od předcházejících typů spočívá v tom, že všechny státní a společenské záležitosti spravují sami pracující. Tato skutečnost klade velký důraz na rozvoj osobnosti. Pro takový typ demokracie nejsou únosné vlastnosti kapitalistické osobnosti jako jsou individualismus, nevšímavost, bezcitnost, lhovost, kariérismus aj. Socialistická osobnost musí být rozvíjena v duchu nových vlastností jako jsou kolektivismus, vysoká ideovost, práce pro společnost aj.

Objektivní zákony vývoje společnosti se vždy uskutečňují v procesu uvědomělé činnosti lidí. Jinými slovy můžeme říci, že shoda dějinného procesu se subjektivními snahami klade na vedoucí sílu socialistické společnosti velkou odpovědnost za volbu směrů konkrétní činnosti tak, aby byla v souladu s objektivními zákony. V této souvislosti vystupuje do popředí i otázka cílevědomého, vědeckou analýzou vývoje a potřeb společnosti a jedince podloženého, působení na utváření osobnosti budovatele komunismu.

Jak již bylo řečeno, obsah základních směrů rozvoje společenských vztahů (ekonomická, politická a duchovní sféra) podmiňuje rozvoj osobnosti. Je formulován úkol všestranně a harmonicky rozvíjet lidskou osobnost, vychovávat člověka v němž se kloubí duchovní bohatství, vysoké

morální vlastnosti i fyzická dokonalost. Všestranný rozvoj osobnosti předpokládá širokou všeobecně vzdělávací a odbornou přípravu, která umožní na základě vysoké úrovně mechanizace a automatizace zvládnout příbuzné profese. Musí jít o vysokou ideově mravní a všeobecně kulturní výchovu, což by spolu s odbornou přípravou umožnilo pracovníkům plnit nejenom výrobní funkce, ale věnovat se i zájmově umělecké a vědecké činnosti, účastnit se správy veřejných záležitostí. Tuto skutečnost bude stále více a více podporovat nárůst volného času, který se stane důležitou podmínkou uspokojování neustále rostoucích potřeb budovatelů komunismu.

Na tomto základě můžeme určit tři skupiny vlastností, na které je nutno zaměřit pozornost při výchově osobnosti:

1. utváření komunistické ideovosti, ideově politických vlastností osobnosti;
2. rozvoj osobnosti pracovníka, zvýšení všeobecně kulturní a profesionální úrovně;
3. výchova morálně etických vlastností, rozvoj svobody a odpovědnosti osobnosti.

Zaměřme nejdříve pozornost na první skupinu vlastností nové osobnosti. Základním znakem výchovy nové osobnosti při procesu utváření vědeckého světového názoru je výchova k politickému uvědomění, protože „politická linie marxismu... je nerozlučně spjata s jeho filosofickými základy“.² Vědecký světový názor je založen na znalostech o vývoji světa, přírody a společnosti a je tedy přirozené, že bez hlubokého všeobecného vzdělání není myslitelné jej zvládnout. Chápání a rozvoj vědeckého světového názoru pokračuje po celý život, ale základy musí každý člověk zvládnout ve své mladosti. Tyto základy vědeckého světového názoru potom dostávají svůj výraz v sociálně politických názorech lidí.

Jinými slovy, utváření politické sféry uvědomění, politického uvědomění osobnosti je nejaktuálnějším úkolem výchovy ve všech etapách budování komunismu. V souladu s tímto cílem byl vždy vytyčován požadavek hlubokých znalostí a chápání marxismu-leninismu všemi členy společnosti. Vzhledem k tomu, že právě prostřednictvím politiky se realizují úkoly při budování komunismu, probíhá zapojením mas do politické činnosti nejefektivnější osvojování základů marxismu-leninismu a komunistické morálky. Na těchto základech je postaven základní rys výchovy nové osobnosti – výchova k politické uvědomělosti, tzn. výchova třídního a stranického uvědomění, umění z třídních pozic přistupovat k hodnocení společenských jevů a procesů.

Před výchovnými zařízeními, ale i před celou společností, stojí úkol názorně a přesvědčivě vychovávat oddané členy společnosti. Je třeba dosáhnout úrovně, kdy si každý člen společnosti bude uvědomovat, že komunistická společnost je jedinou silou, která je sto zajistit opravdu harmonický a svobodný rozvoj osobnosti. Výchova ke komunistické ideovosti musí upevňovat ve vědomí lidí správnou vědeckou představu o podstatě socialistické společnosti a současně i odhalovat podstatu antikomu-

² Lenin, Vladimír, Iljič, Spisy 15, Praha 1957, str. 410.

nistické propagandy, která se snaží v tomto směru rozvracet přesvědčení socialistického člověka.

Výchova socialistické ideovosti znamená vytváření takových vlastností osobnosti, jako je schopnost správně vidět úspěchy socialismu i jeho problémy, schopnost neustále zlepšovat společenskou situaci, situaci v kolektivu, péči o zvyšování svého vlastního přínosu společné věci, o zvyšování znalostí a kvalifikace.

Zaměříme se nyní na druhou oblast — tedy na rozvoj osobnosti pracovníka, zvyšování všeobecné kulturní a profesionální úrovně. Rozvoj osobnosti socialistického člověka souvisí s přeměnou výrobních vztahů. Odborné znalosti, vysoká profesionální příprava, všeobecná kulturní úroveň se stávají nezbytnou podmínkou úspěšné práce za socialismu. Zdokonalování výrobních vztahů působí na rozvoj osobnosti, a to jednak přímo — v procesu změny charakteru práce, forem a metod rozdělování — formování osobnosti jako výrobce i jako spotřebitele; jednak nepřímo — prostřednictvím změn v třídně sociální struktuře, změn politických a morálních vztahů. Mezi základní problémy této oblasti je nutno zařadit výchovu ke komunistickému vztahu k práci a otázky materiálního a morálního stimuluování.

V období budování komunismu je nutno u všech lidí vytvářet vztah k práci jako k první životní potřebě. Aby mohl být realizován základní princip komunismu „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“, aby společnost mohla rozdělovat své statky nezávisle na množství a kvalitě práce jednotlivce, musí být u každého člověka vyvinut uvědomělý vztah k práci. Pokud budeme hovořit o výchovné stránce tohoto úkolu, potud rozhodující roli má upevnění těchto principů — ochota pracovat pro společnost, chápání společenského významu práce, spojení vlastního úsilí s celospolečenskými cíli atd. Utváření tohoto vztahu k práci není možné bez značného zvýšení všeobecného vzdělání a profesionální úrovně.

V podmínkách socialistické společnosti, kdy je realizován základní princip „každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“ sehrává velkou roli otázka materiální a morální zainteresovanosti jednotlivců na výsledcích celé společnosti. Materiální zainteresovanost, tzn. v podstatě přímá souvislost mezi výdělky jednotlivců a hospodářskými výsledky celku, pomáhá formování řady stránek osobnosti. Materiální zainteresovanost na výsledcích hospodaření nutně musí prohlubovat vztah člověka k práci, jednatel se podílí na zvyšování produktivity práce, zapojuje se do novátorské činnosti, má zájem na růstu své odborné kvalifikace. Současné musí vést hmotná zainteresovanost k rozvoji vlastností osobnosti, které souvisejí se vztahem člověka ke kolektivu a k druhé osobnosti. Musí formovat rysy kolektivismu, zvýšení aktivity při procesu řízení, vztahy zvyšování náročnosti na vlastní práci i práci druhých, v návaznosti na to i rysy vysoké náročnosti, odpovědnosti, iniciativy, aktivity aj.

Nezastupitelné místo v procesu formování osobnosti má i morální stimulace pracovníků. Morální stimulace musí sehrávat stále větší roli. V souvislosti s přechodem ke komunismu, kdy materiální zainteresovanost ztratí své opodstatnění, bude to právě morální stimulace, která se bude podílet na úspěších komunismu. Morální stimulace pomáhá formovat především

vlastnosti, které souvisí s mravním profilem pracovníka. Jedná se o rysy úcty k člověku a jeho práci, rysy socialistického způsobu života aj.

Konečně se alespoň ve stručnosti zastavme u třetí skupiny rysů osobnosti — u výchovy morálně etických vlastností rozvoje svobody a odpovědnosti osobnosti.

Růst výrobních sil, zralost společenských vztahů, rozvoj vědeckého poznání, to vše vytváří příznivé podmínky pro život člověka, zdokonalování jeho schopností, rozvoj talentu a rozšiřuje rámec svobody osobnosti. Je však třeba si uvědomit, že svoboda osobnosti musí být v dialektické jednotě s odpovědností osobnosti.

Svoboda osobnosti nemůže být nikdy neomezená. Svobodu není možno chápat jen jako „blaho“ osobnosti. Je nutnou podmínkou dalšího pokroku a rozvoje socialistické společnosti, jejího přerůstání v komunismus. Důležitým momentem při rozvíjení svobody je vytváření odpovědnosti, výchova její vysoké uvědomělosti. Když si osobnost uvědomuje, že její vlastní zájmy jsou totožné se společenskými, teprve tehdy je možno hovořit o svobodném rozvoji osobnosti.

Svoboda osobnosti se musí formovat na základě určitých rysů člověka, jakými jsou odpovědnost za svěřenou práci, iniciativnost, pracovitost, disciplinovanost, soudružský vztah k lidem, vysoká náročnost ke své práci, nesmiřitelnost s porušováním zásad socialistického soužití, kritičnost i sebekritičnost aj.

Rozvoj svobody a odpovědnosti osobnosti jsou tedy dvěma aspekty jediného společného problému rozvoje osobnosti. Lze je naplňovat pouze v důsledné dialektické jednotě.

Závěrem je možno konstatovat, že dosažená úroveň aktivity pracujících a dosažení vlastností osobnosti poskytují důkazy k tomu, že je možno pracující vychovávat v duchu požadavků kladených na komunistickou osobnost. Je však třeba připomenout, že tento úkol je nesmírně složitý. Jeho složitost spočívá především v tom, že je nutno důsledně překonávat problémy, které jsou spojeny s odstraňováním zakořeněných vlastností člověka po generace vychovávaného v třídně vykořisťovatelské společnosti. Dále je třeba mít na zřeteli, že pro splnění tohoto náročného úkolu je třeba vytvořit komplex podmínek — materiálních, politických i duchovních.

К НЕКОТОРЫМ ПРОБЛЕМАМ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

В первой главе увлекается авторка факторами и условиями, которые являются детерминантами развития личности. Исходя из предположения, что сущность человека состоит на тех общественных событиях, которые человек воспринимает в процессе своей жизненной активности, анализирует прежде всего влияние экономических отношений, классово-социальной структуры и социалистической демократии на развитие личности.

Во второй главе выдвигает три группы качества, к которым надо обращать внимание при формировании личности:

1. Образование коммунистической идеологии.

Дело прежде всего в отношении науки и идейности, в качествах, формирующихся на основе научного понимания мира и места человека в нем.

2. Развитие личности рабочего, повышение культурного и профессионального его уровня.

Направляется прежде всего на вопросы воспитания отношений к работе и вопросы материального стимулирования в отношении к развитию личности.

3. Воспитание морально-этического качества, развитие свободы и ответственности личности. Обсуждает диалектическое единство свободы и ответственности личности и о качествах формирующихся в этом отношении.

